

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

INGLIZ TILIDAGI MODAL FE'LLAR SEMANTIKASI VA ULARNING O'ZBEK TILIDAGI MUQOBILLARI

Nishonov Ismoiljon

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, (PhD), dotsent

Abduxalimov Abdulaziz

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, o'qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqola ingliz tilidagi modal fe'llarning semantik xususiyatlarini va ularning o'zbek tilidagi muqobillarini qiyosiy-tipologik tahlil qilishga bag'ishlangan. Modallik kategoriyasining universal lingvistik hodisa ekanligi Von Wright, Palmer va Lyons kabi xorij olimlarining nazariy konsepsiyalari, shuningdek, Jo'rayeva va Qilichevning mahalliy tilshunoslik tadqiqotlari asosida ko'rib chiqiladi. Ingliz va o'zbek tillari grammatik tizimidagi tuzilmaviy o'xshashlik va farqlar, tarjima jarayonidagi ekvivalentlik muammolari badiiy adabiyot namunalari — Carroll, Fitzgerald, Shakespeare va G'afur G'ulom asarlaridan olingan misollarda tahlil etiladi. Olingan natijalar ikkala til modal tizimining semantik parallelizmlar va grammatik ifodalanish usullaridagi farqlanishlarni aniq ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: modallik, modal fe'llar, semantika, qiyosiy tilshunoslik, epistemik modallik, deontik modallik, tarjima, ekvivalentlik.

СЕМАНТИКА МОДАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Нишонов Исмоилжон

Университет экономики и педагогики, (PhD), доцент

Абдухалимов Абдулазиз

Университет экономики и педагогики, преподаватель

Аннотация

Данная статья посвящена сравнительно-типологическому анализу семантических особенностей модальных глаголов английского языка и их эквивалентов в узбекском языке. Универсальный характер категории модальности рассматривается на основе теоретических концепций зарубежных ученых, таких как Георг Хенрик фон Вригт, Фрэнк Роберт Палмер и Джон Лайонс, а также исследований местных лингвистов Жураевой и Киличева. Структурные сходства и различия грамматических систем английского и узбекского языков, а также проблемы эквивалентности в процессе перевода анализируются на примерах из произведений Льюис Кэрролл, Фрэнсис Скотт Фицджеральд, Уильям Шекспир и Гафур Гулям. Полученные результаты демонстрируют семантические параллели и различия в способах грамматического выражения модальных систем обоих языков.

Ключевые слова: модальность, модальные глаголы, семантика, сравнительное языкознание, эпистемическая модальность, деонтическая модальность, перевод, эквивалентность.

SEMANTICS OF ENGLISH MODAL VERBS AND THEIR EQUIVALENTS IN THE UZBEK LANGUAGE

Nishonov Ismoiljon

University of Economics and Pedagogy, Associate Professor (PhD)

Abduxalimov Abdulaziz

University of Economics and Pedagogy, Lecturer

Abstract

This article presents a comparative-typological analysis of the semantic features of English modal verbs and their Uzbek equivalents. The universality of the modality category is examined based on the theoretical frameworks of foreign scholars (Von Wright, Palmer, Lyons) and local linguistic research (Jo'rayeva, Qilichev). Structural similarities and differences in the grammatical systems of English and Uzbek, as well as equivalence challenges in the translation process, are analysed through literary examples drawn from Carroll, Fitzgerald, Shakespeare, and G'afur G'ulom. The findings clearly demonstrate semantic parallelisms and divergences in the modal systems of both languages regarding grammatical

expression.

Keywords: modality, modal verbs, semantics, comparative linguistics, epistemic modality, deontic modality, translation, equivalence.

Zamonaviy lingvistikada modallik kategoriyasi tilshunoslikning dolzarb tadqiqot obyektlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ingliz tilida modal fe'llardan ko'ra tarjima jarayonida ko'proq qiyinchilik tug'diradigan boshqa leksik-grammatik kategoriya mavjud emas, chunki ular so'zlovchining voqelikka subyektiv munosabatini ifodalovchi keng ma'no doirasini qamrab oladi. Modallik tushunchasi so'zlovchining aytilayotgan so'z mazmuniga, voqelikka bo'lgan munosabatini ifodalovchi ma'no kategoriyasi sifatida talqin etilib, turli vositalar — leksik birliklar va frazeologizmlar, mayl shakllari, so'z tartibi va intonatsiya orqali namoyon bo'ladi. Ingliz tilidagi modal fe'llar o'ziga xos grammatik xususiyatlari bilan ajralib turadigan alohida guruhni tashkil etib, imkoniyat va imkonsizlik, zaruriyat va majburiyat, ehtimollik, shubha, ishonch, istalganlik, ruxsat va taqiqni ifodalovchi keng semantik maydonni o'zida aks ettiradi. Binobarin, tarjimon modal ma'nolar va ularning ottenkalarini e'tibordan chetda qoldirsa, matnni hissiy bo'yoqdan mahrum qiladi va eng yomoni, ma'noni buzadi. Shu sababli ushbu mavzuni qiyosiy-tipologik va semantik jihatdan chuqur o'rganish ilmiy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning maqsadi ingliz tilidagi modal fe'llarning semantik funksiyalarini o'zbek tili muqobillari bilan qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yildi: (1) modal fe'llar semantikasining nazariy asoslarini aniqlash; (2) har bir modal fe'lning asosiy va kontekstual ma'nolarini ko'rib chiqish; (3) o'zbek tilidagi modal ifoda vositalarini tavsiflash; (4) ikki til modal tizimining o'xshashlik va farqlarini qiyosiy o'rganish.

2. NAZARIY ASOS VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tilshunoslikda modallik kategoriyasini mantiqiy-falsafiy aspektida o'rganishning ilk urinishlari G. H. Von Wright nomi bilan bog'liq. Uning "An Essay in Modal Logic" asarida epistemik, deontik va aksiologik modallik turlarining farqlanishi asoslab berilgan. Ushbu tasnif keyinchalik tilshunoslikka tatbiq etildi.

F. R. Palmer ingliz tilidagi modal fe'llarni chuqur tahlil qilgan tadqiqotchilardan biridir. Uning fikricha, modallik ikkita asosiy turga bo'linadi: epistemik modallik — so'zlovchining propozitsiyaning haqiqiyliги haqidagi bilimi va taxmini, deontik modallik esa ruxsat, majburiyat va taqiq munosabatlarini ifodalaydi. Ushbu klassifikatsiya zamonaviy tarjimashunoslik va kontrastiv tilshunoslikda metodologik asos sifatida keng qo'llaniladi.

J. Lyons esa modallikni propozitsiyadan alohida holda mavjud bo'luvchi, so'zlovchining nutqiy iste'molda ishlatilgan kategoriya sifatida talqin etadi va epistemik modallikni inson kognitiv faoliyati bilan bevosita bog'laydi. J. Bybee va boshqalar modal ma'nolarning ko'p tilli materiallar asosida tipologik o'rganilishini olib borib, deontik modallikning epistemik modallikdan tarixan qadimiyroq ekanligini isbotlagan.

Mahalliy tilshunoslikda M. M. Jo'rayeva o'zbek tilidagi modallik kategoriyasini chuqur tadqiq etib, uni quyidagicha ta'riflaydi: "Modallik — bu butun boshli olam, bepoyon va chuqur dengiz, cheksiz o'rmon, cheksiz sahro, poyonsiz kenglik... narsalar va gaplar o'rtasidagi turli munosabatlarni ifodalovchi ko'plab modal ma'nolarni aks ettiruvchi an'anaviy lingvistik belgi, muloqotning eng murakkab, ko'p qirrali va mazmunli, ilmiy jihatdan ahamiyatli tomonlarini qamrab oluvchi keng qamrovli kategoriya".

E. Qilichev hozirgi o'zbek tilidagi subyektiv baho shakllarida modallikni ifodalashda maxsus affikslarning — "-gina (-kina, -qina), -cha, -choq, -chak, -loq, -jon, -xon, -oy, -voy" kabilarning muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi va ular so'zlovchining gapirilayotgan so'zga modal munosabatini ifodalashini isbot qiladi.

3. INGLIZ TILIDAGI MODAL FE'LLAR SEMANTIKASI

3.1. Modal fe'llarning semantik tasniflash mezonlari

J. Coates ingliz tilidagi modal fe'llar semantikasini o'rganib, ularning ko'pma'nolilik xususiyatini alohida qayd etadi. Bir xil modal fe'l, kontekstga qarab, bir necha ma'noni ifodalashi mumkin. R. Quirk va uning mualliflar jamoasi ingliz tilining keng qamrovli grammatikasida modal fe'llarning imkoniyat, zaruriyat va bashorat semantik doiralarini batafsil tavsiflagan.

Modal fe'llar epistemik va deontik qutblar bo'ylab quyidagi asosiy semantik funksiyalarni bajarib, o'zbek tilidagi muqobillari bilan qo'llaniladi (1-jadval):

Modal fe'l	Semantik ma'no (epistemik / deontik)	O'zbek tili muqobili

CAN	Imkoniyat, qobiliyat (epistemik); ruxsat (deontik)	bilmoq, qila olmoq, mumkin
COULD	O'tmishdagi imkoniyat; gipotetik sharoit; iltifotli so'rov	qila olardi, bilardi, mumkin bo'lsa
MAY	Ehtimollik (epistemik); rasmiy ruxsat (deontik)	mumkin, ehtimol, bo'lsa kerak
MIGHT	Kuchsiz ehtimol; gipotetik holat; iltifotli murojaat	ehtimol, bo'lishi mumkin, yo'qsa
MUST	Zarurat, majburiyat (deontik); kuchli ishonch (epistemik)	kerak, shart, albatta, lozim
SHALL	Rasmiy kelajak; taklif; majburiyat (yuridik)	bo'lamizmi?, -amiz, amalga oshiriladi
SHOULD	Maslahat, tavsiya; axloqiy kutish (deontik)	kerak, lozim, maqsadga muvofiq
WILL	Kelajak; qat'iy niyat; umumiy haqiqat	bo'laman, -adi, -aman, albatta
WOULD	Xohish; iltifotli so'rov; o'tmishdagi odat	edi, iltimos, -(ar) edi
NEED	Zaruratsizlik (inkor shaklda)	shart emas, kerak emas
OUGHT TO	Axloqiy majburiyat; tavsiya (deontik)	kerak, lozim, to'g'ri bo'ladi

1-jadval. Ingliz tilidagi modal fe'llar va o'zbek tili muqobillari

3.2. Badiiy adabiyot namunalarida modal fe'llarning qo'llanilishi

Modal fe'llarning kontekstual ma'no o'ttenkalarini badiiy adabiyot namunalari yaqqol ko'rsatib beradi. Quyida ingliz klassik adabiyotidan olingan misollar tahlil etiladi.

1. **CAN — qobiliyat va imkoniyat (epistemik/deontik):**

“You can't help that,” said the Cat: “We're all mad here.”

O'zbekcha tarjimasi: “Bunga yordam bera olmaysiz,” dedi Mushuk: “Hammamiz bu yerda telbamiz.”

Ushbu misolda **CAN** inkor shaklida (**can't**) deontik ma'noda — imkonsizlikni ifodalash uchun qo'llangan. O'zbek tiliga “-a olmaydi” shaklidagi ko'makchi fe'l birikmasi orqali tarjima qilinadi.

2. **MUST — zarurat va epistemik ishonch:**

“You must know Gatsby.”

O'zbekcha tarjimasi: “Siz, albatta, Gatsbini bilishingiz kerak.”

Bu misolda **MUST** epistemik ma'noda — so'zlovchining kuchli ishonchini ifodalash uchun ishlatilgan. O'zbek tiliga “albatta” modal so'zi va “kerak” ko'makchisi birikmasi orqali tarjima qilinadi.

не сокращать

1-jadval. Ingliz tilidagi modal fe'llar va o'zbek tili muqobillari

3.2. Badiiy adabiyot namunalarida modal fe'llarning qo'llanilishi

Modal fe'llarning kontekstual ma'no o'ttenkalarini badiiy adabiyot namunalari yaqqol ko'rsatib beradi. Quyida ingliz klassik adabiyotidan olingan misollar tahlil etiladi.

1. **CAN — qobiliyat va imkoniyat (epistemik/deontik):**

“You can't help that,” said the Cat: “We're all mad here.”

O'zbekcha tarjimasi: “Bunga yordam bera olmaysiz,” dedi Mushuk: “Hammamiz telbamiz bu yerda.”

Ushbu misolda **CAN** inkor shaklida (**can't**) deontik ma'noda — imkonsizlikni ifodalash uchun qo'llangan. O'zbek tiliga “-a olmaydi” shaklidagi ko'makchi fe'l birikmasi orqali tarjima qilinadi. Bu holatda modal ma'no grammatik vosita yordamida uzatilmogda. Ingliz tilidagi qisqa sintaktik model o'zbek tilida analitik fe'l shakli orqali ifodalangan. Shu bilan birga, “can't help” birikmasi ingliz tilida idiomatik xususiyatga ega bo'lib, oddiy “qila olmaslik”dan ko'ra kuchliroq semantik yukni bildiradi. Tarjimada ushbu ma'no imkon qadar saqlangan bo'lsa-da, originaldagi ekspressivlik va absurd-estetik ohang ma'lum darajada yumshagan.

2. **MUST — zarurat va epistemik ishonch:**

“You must know Gatsby.”

O'zbekcha tarjimasi: “Siz, albatta, Gatsbini bilishingiz kerak.”

Bu misolda **MUST** epistemik ma'noda — so'zlovchining kuchli ishonchini ifodalash uchun

ishlatilgan. O'zbek tiliga "albatta" modal so'zi va "kerak" ko'makchisi birikmasi orqali tarjima qilinadi. Ingliz tilidagi **must** modal fe'li ko'pincha ikki asosiy ma'noda — deontik majburiyat va epistemik taxmin ma'nolarida qo'llanadi. Mazkur gapda u buyruq emas, balki mantiqiy xulosa va ishonchni ifodalamoqda. Shu sababli tarjimada "albatta" so'zining qo'shilishi epistemik kuchni aniqroq ochib beradi. Agar gap faqat "bilishingiz kerak" shaklida tarjima qilinsa, unda buyruq yoki talab ma'nosi ustunlashib qolishi mumkin edi. Demak, modal ma'nolarni tarjima qilishda kontekstual differentsiatsiya muhim ahamiyatga ega.

3. **MAY — ehtimol va ruxsat:**

"It may be so, my lord."

O'zbekcha tarjimasi: "Bu shunday bo'lishi mumkin, janob."

Shekspirning ushbu replikasida **MAY** epistemik ma'noda — kuchsiz ehtimollikni ifodalaydi. O'zbek tiliga "mumkin" yuklamasi orqali tarjima qilinadi, bu esa semantik muqobillikning nisbiy to'liqligini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi **may** modal fe'li ko'p hollarda ehtimollik darajasi past yoki neytral bo'lgan vaziyatlarda ishlatiladi. Tarjimada "mumkin" so'zi ayni shu noaniqlik va ehtiyotkorlik semantikasini saqlab qoladi. Shu bilan birga, ingliz tilidagi murojaat shakli — "my lord" o'zbek tilida "janob" orqali berilgan bo'lib, bu pragmatik jihatdan qisman mos ekvivalent hisoblanadi. Tarjima jarayonida modal birliklar bilan bir qatorda kommunikativ vaziyat va uslubiy registr ham hisobga olinishi lozim.

4. **MIGHT — gipotetik imkoniyat (kontrafaktual):**

"I might have forgiven him if he'd not been so proud."

O'zbekcha tarjimasi: "U shunchalik mag'rur bo'lmaganida, ehtimol, uni kechirgan bo'lardim."

Bu yerda **MIGHT** kontrafaktual (amalga oshmagan) gipotetik imkoniyatni ifodalaydi. O'zbek tiliga "ehtimol" so'zi va shartli fe'l shakli (**-gan bo'lardim**) birikmasining qo'shilishi orqali tarjima qilinib, semantik ma'no to'liq saqlanadi. Ingliz tilidagi ushbu konstruktsiya murakkab modal-zamon shakliga ega bo'lib, amalga oshmagan ehtimoliy harakatni bildiradi. O'zbek tilida bunday ma'no odatda shart ergash gap va analitik fe'l konstruktsiyasi yordamida ifodalanadi. Tarjimada "ehtimol" modal ravishining qo'llanilishi epistemik noaniqlikni kuchaytirsa, "**-gan bo'lardim**" shakli kontrafaktual ma'noni yuzaga chiqaradi. Bu esa ikki til modal tizimlari o'rtasidagi grammatik tafovutlarni yaqqol namoyon etadi.

4. **O'ZBEK TILIDA MODALLIK KATEGORIYASI**

4.1. **Modal so'zlar va ularning semantik turlari**

O'zbek tilida modallik kategoriyasini ifodalash ingliz tilidan bir qator tuzilmaviy jihatlar bilan farqlanadi. Modal so'zlar so'zlovchining ifodalayotgan fikrga munosabatini (modal ma'nosini) ifodalovchi leksik vositalar sifatida ta'riflanadi. Ularning asosiy grammatik belgilari quyidagilardan iborat: voqelik atamaları bo'la olmaslik (obyekt, belgi yoki harakatni anglatmaslik) va nutq orqali ifodalangan fikrga qo'shimcha modal ma'no yuklash.

Semantik xususiyatlariga ko'ra o'zbek tilidagi modal so'zlar uch asosiy guruhga bo'linadi:

1. **Ishonch va aniqlikni ifodalovchilar:** albatta, shubhasiz, o'z-o'zidan, haqiqatdan, tabiiy, darhaqiqat.
2. **Shubha va noaniqlikni ifodalovchilar:** balki, hoynahoy, chog'i, aftidan, chamasi, shekilli.
3. **Maqsad, talab va shartni ifodalovchilar:** kerak, zarur, darkor, lozim.

G'afur G'ulomning "Shum bola" asaridan olingan quyidagi misollar ushbu modal so'zlarning qo'llanilishini yaqqol ko'rsatib beradi:

"Darhaqiqat, mening fikrim to'g'ri chiqdi."

→ "Actually, I was right." (tarjima)

"Chamasi, yuvg'uvchi topilmay bir necha kun turib qolgan bo'lsa kerak."

→ "I think he had laid there for several days." (tarjima)

Birinch misolda "darhaqiqat" modal so'zi tasdiq va aniqlik ma'nosini kuchaytirib, so'zlovchining o'z fikriga qat'iy ishonchini ifodalaydi. Ingliz tilidagi "actually" so'zi ushbu pragmatik vazifani qisman saqlab qoladi. Ikkinchi misolda esa "chamasi" va "bo'lsa kerak" birliklari birgalikda taxmin semantikasini yuzaga chiqaradi. O'zbek tilida modal ma'no ko'pincha bir nechta vositalarning kombinatsiyasi orqali ifodalanadi, ingliz tilida esa bu ma'no ko'proq sintaktik va intonatsion vositalar yordamida amalga oshiriladi.

4.2. **Modal yuklamalar**

O'zbek tilida modallik kategoriyasini ifodalovchi modal yuklamalar ma'nosiga ko'ra quyidagi guruhlarga bo'linadi:

1. **Taajjub ma'nosidagi so'roq yuklamalari:** -mi, -mikan.

2. **Limit qiymatni ko'rsatuvchi yuklamalar:** faqat, -gina, -kina.
3. **Shubhali, faraziy yuklamalar:** -dir, -tir.
4. **Iltimos yoki buyruq ma'nosidagi yuklamalar:** -chi.
5. **Inkor qiluvchi qo'shimchalar:** -na-na va boshqalar.

Mazkur yuklamalar gapning umumiy pragmatik va modal mazmunini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, "Kelarsizdir" gapida "-dir" yuklamasi taxmin va ehtimollik ma'nosini yuzaga chiqarsa, "Kelingchi" shaklida "-chi" yuklamasi yumshoq buyruq yoki iltimos ma'nosini hosil qiladi. Ingliz tilida bunday modal ottenkalar ko'pincha intonatsiya, yordamchi fe'llar yoki pragmatik markerlar yordamida ifodalanadi.

5. INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MODAL TIZIMINING QIYOSIY TAHLILI

5.1. Funksional o'xshashliklar

Ingliz va o'zbek tillari modal tizimlari o'rtasidagi funksional o'xshashliklar umumbashariy (universal) xarakter kasb etadi. Har ikki tilda ham qobiliyat (**can** → **olmoq**), zaruriyat (**must, should** → **kerak**), ruxsat yoki imkoniyat (**may, might** → **mumkin, ehtimol**), niyat yoki kelajak (**will, shall** → **bo'lmoq**) kabi asosiy modal ma'nolar ifodalanadi. Bu tipologik o'xshashlik J. Bybee va boshqalarning modal universalialar nazariyasi bilan izohlanadi.

Shuningdek, har ikki til tizimida epistemik va deontik modallik kategoriyalari mavjud. Epistemik modallik so'zlovchining voqea-hodisalarga bo'lgan ishonch darajasini bildirsa, deontik modallik majburiyat, ruxsat yoki taqiq ma'nolarini ifodalaydi. Bu holat modallik kategoriyasining inson tafakkuri va kommunikativ ehtiyojlar bilan chambarchas bog'liq universal hodisa ekanini ko'rsatadi.

5.2. Tuzilmaviy farqlar

Ingliz tilida modal fe'llar asosiy fe'ldan oldin joylashgan mustaqil yordamchi fe'llardir (masalan, "You must know"). O'zbek tilida esa modal ma'nolar ko'pincha qo'shimchalar, ko'makchi fe'llar yoki modal ravishlar (masalan, "bilishingiz kerak") yordamida ifodalanadi. Ushbu farq ikki tilning tipologik xususiyatlaridan — ingliz tilining analitik, o'zbek tilining agglyutinatib tabiatidan kelib chiqadi.

O'zbek tilida modallikni ko'rsatish uchun asosiy fe'ldan keyin "kerak", "mumkin" yoki "bo'lishi mumkin" kabi postpozitsiyalar keng ishlatiladi; ingliz tilida esa modallik fe'l birikmasiga prepozitsiya orqali qo'shiladi. Bu sintaktik moslashuvchanlik o'zbek tilining agglyutinatib tabiatini aks ettiradi.

Bundan tashqari, ingliz tilidagi modal fe'llar grammatik jihatdan cheklangan paradigma asosida ishlaydi: ular zamon, shaxs yoki son bo'yicha o'zgarmaydi. O'zbek tilida esa modal ma'no ifodalovchi vositalar asosiy fe'l bilan birgalikda turli grammatik shakllarga kira oladi. Shu sababli o'zbek tilidagi modallik tizimi morfologik jihatdan nisbatan moslashuvchan hisoblanadi.

5.3. Tarjimadagi ekvivalentlik muammolari

Ingliz tilidagi ba'zi modal fe'llar o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentlarga ega bo'lsa (masalan, **must** → **kerak**), boshqalari kontekstga bog'liq turli-xil tarjimoni talab qiladi. Masalan, **might** ko'pincha "ehtimol" yoki shartli fe'l qo'shimchalari kabi qo'shimcha so'zlarni talab qiladi, chunki bu modal fe'l bir vaqtning o'zida bir necha darajadagi ehtimollikni, gipotetik sharoitni va iltifotli murojaat ma'nosini birlashtiradi.

Tarjima jarayonida modal ma'nolarni adekvat uzatish faqat lug'aviy moslik bilan cheklanmaydi. Tarjimon kommunikativ vaziyatni, uslubiy registrni, pragmatik maqsadni va semantik nozikliklarni ham hisobga olishi zarur. Ayniqsa, badiiy va huquqiy matnlarda modallikning noto'g'ri tarjimasi mazmunning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Quyidagi jadval ingliz va o'zbek tillari modal tizimidagi semantik muqobilliklarni umumlashtiradi:

Semantik ma'no	Ingliz tili (modal fe'l)	O'zbek tili muqobili
Imkoniyat / qobiliyat	can, could	bilmoq, qila olmoq
Ehtimol / taxmin (epistemik)	may, might	mumkin, ehtimol, bo'lsa kerak
Zarurat / majburiyat (deontik)	must, need to, have to	kerak, shart, lozim
Maslahat / tavsiya	should, ought to	kerak, lozim, maqsadga muvofiq
Kelajak / niyat	will, shall	-adi, bo'laman, -amiz
Xohish / iltifot	would	edi, iltimos, -(ar) edi

2-jadval. Semantik muqobilliklarning qiyosiy tasnifi

6. XULOSA

Ingliz va o'zbek tillari modal tizimini qiyosiy-tipologik o'rganish quyidagi asosiy xulosalarga olib keladi:

Har ikki tilda ham modallik kategoriyasi universal xarakter kasb etib, soʻzlovchining voqelikka munosabatini ifodalashning muhim vositasi hisoblanadi. Bu tipologik universallik J. Bybee va boshqalarning tadqiqotlari bilan tasdiqlangan. Ingliz tilidagi modal feʼllar va oʻzbek tilidagi modal soʻzlar oʻrtasida semantik jihatdan maʼlum parallel uygʻunlik (epistemik va deontik modal maʼnolar kesishmasida) mavjud; biroq ularning grammatik ifodalanish usullari tubdan farqlanadi. Ingliz tilida modallik asosan modal yordamchi feʼllar orqali ifodalansa, oʻzbek tilida bu vazifani leksik vositalar (“kerak”, “mumkin”, “lozim”), grammatik qoʻshimchalar (“-dir”, “-chi”, “-gina”) va modal yuklamalar bajaradi. Oʻzbek tilining agglutinativ tabiati unga sintaktik moslashuvchanlik beradi: modal ifodalar gap ichida prepozitsiya yoki postpozitsiya shaklida kela oladi, ingliz tilida esa modal feʼllar faqat asosiy feʼldan oldin keladi. Tarjima jarayonida modal maʼnolarni toʻgʻri uzatish uchun tarjimon nafaqat leksik muqobillarni, balki kontekstual maʼno oʻttenkalarini — epistemik va deontik modal maʼnolar orasidagi nozik farqni ham hisobga olishi shart. Ayniqsa, badiiy matnlarda modallik koʻpincha personaj xarakteri, emotsional holati va muallif pragmatik pozitsiyasini ifodalashga xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari ingliz va oʻzbek tillaridagi modallik kategoriyasi nafaqat grammatik, balki pragmatik va kognitiv hodisa ekanini ham koʻrsatadi. Modal birliklar orqali soʻzlovchi voqelikka boʻlgan munosabatini, ishonch darajasini, taxminini, buyruq yoki iltimosini ifodalaydi. Shu sababli modallik kategoriyasi kommunikativ jarayonning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Kelajakda ushbu soha boʻyicha korpus tilshunoslik usullari qoʻllanilgan yanada keng qamrovli tadqiqotlar — autentik matnlar korpusida modal feʼllarning chastotaviy tahlili va tarjima ekvivalentliklarining statistik oʻrganilishi — maqsadga muvofiqdir. Bunday tadqiqotlar modal birliklarning real kommunikativ muhitdagi qoʻllanish xususiyatlarini aniqlash, ularning pragmatik funksiyalarini chuqurroq tahlil qilish va tarjima nazariyasini takomillashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Joʻrayeva M.M. Oʻzbek tilida modallik kategoriyasi. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2018. — 184 b.
2. Qilichev E. Hozirgi oʻzbek tili. — Toshkent: Oʻqituvchi nashriyoti, 2015. — 312 b.
3. Palmer F.R. Modality and the English Modals. — London: Longman, 1979. — 196 p.
4. Von Wright G.H. An Essay in Modal Logic. — Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1951. — 90 p.
5. Coates J. The Semantics of the Modal Auxiliaries. — London: Croom Helm, 1983. — 258 p.
6. Lyons J. Semantics. Vol. 2. — Cambridge: Cambridge University Press, 1977. — 897 p.
7. Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World. — Chicago: University of Chicago Press, 1994. — 398 p.
8. Carroll L. Alice’s Adventures in Wonderland. — London: Macmillan, 1865. — 192 p.
9. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby. — New York: Scribner, 1925. — 180 p.
10. Shakespeare W. Hamlet. — London: Penguin Books, 1996. — 384 p.
11. Brontë E. Wuthering Heights. — London: Thomas Newby, 1847. — 342 p.
12. Gʻulom Gʻ. Shum bola. — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 2010. — 128 b.
13. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. — London: Longman, 1985. — 1779 p.
14. Nishonov I. Ingliz va oʻzbek tillari grammatikasi: qiyosiy tahlil. — Toshkent: Turon-Iqbol, 2020. — 216 b.